

Hoogbegaafde kinderen in de spelkamer; wat betekent dit voor een speltherapeut?

1. Inleiding

Dit hoofdstuk beschrijft de aanleiding, de hoofdvraag en de onderzoeksofzet van dit artikel naar de impact van hoogbegaafde kinderen in de spelkamer voor de behandelwijze van een speltherapeut.

'Mam, het is toch logisch, dat iemand die tegen apartheid is, zelf donker is? Een blank mens gaat daar toch niet voor werken, als een blank mens toen gezien werd als meer waard dan een zwart mens?' (M., 5,5 jaar)

1.1 Aanleiding

In onze talige maatschappij wordt slim-zijn vaak als een pré gezien. De gedachte is dat je het met een goed stel hersens doorgaans makkelijker hebt op school, beter aansluiting kunt vinden met de mensen om je heen, waardoor je beter een keuze kunt maken voor een vervolgopleiding, wat uiteindelijk het vinden van werk ten goede komt. Echter, gaat die redenering ook op als het 'slim-zijn' gepaard gaat met een asynchrone ontwikkeling en het niveau van hoogbegaafdheid (HB) bereikt? Thuis heb ik de afgelopen 1,5 jaar ervaren dat onze jongste van een blijde, zelfverzekerde, ondeugende en alerte peuter veranderde in een kleuter met een te kort lontje met boze uitbarstingen. Dit was het gevolg van het onvoldoende ervaren van uitdaging en aansluiting in de kleuterklas. Het gevolg was een negatief zelfbeeld, verdriet en het doen van uitspraken, die duiden op kenmerken van een depressie. Kieboom (2015) beschrijft het effect van het onder druk staan van het hoogbegaafdheidspotentieel, uitgaande van het multifactorenmodel van Mönks en Renzulli (1995). Hierbij beschrijft ze ook de risicogevolgen, zoals onder andere het ontstaan van een negatief zelfbeeld of het doen van uitspraken, zoals ons jongste deed. Op het moment dat dit speelde, had ik deze kennis nog niet en deed vooral mijn moederhart zeer en voelde ik dat er ondersteuning en erkenning nodig was. Inmiddels is die ondersteuning en erkenning meer gerealiseerd, met als positief gevolg dat we thuis weer vaker een blij, zelfverzekerde en alerte mannetje (5,5 jaar) zien. Bij momenten doet hij wijze uitspraken, die inderdaad zijn kalenderleeftijd ver vooruit zijn. *'Mam, het is toch logisch, dat iemand die tegen apartheid is, zelf donker is? Een blank mens gaat daar toch niet voor werken, als een blank mens toen gezien werd als meer waard dan een zwart mens?'* Deze ervaring wekte mijn interesse voor de HB doelgroep. Het lezen van de literatuur heeft mijn gevoel gesterkt dat de pré van 'slim-zijn' grenzen kent.

1.2 Hoofdvraag

Hoogbegaafde kinderen ontwikkelen zich sneller en zijn slimmer, maar ook wezenlijk anders. De cognitieve en sociale ontwikkeling is veel sneller dan de lichamelijke en emotionele ontwikkeling. Dit betekent dat deze kinderen de balans moeten vinden tussen zich aanpassen en zichzelf zijn en dat is geen makkelijke opdracht (Derksen, 2017). Edu&ik, een bureau met expertise op het gebied van hoogbegaafdheid en onderwijs, heeft in december 2018 een artikel gepubliceerd over speltherapie voor HB kinderen. Hierin wordt beschreven dat speltherapie een hele waardevolle toevoeging kan zijn, zeker voor hoogbegaafde kinderen, omdat zij vaak verbaal en analytisch sterk zijn. Echter, er is bij deze kinderen van nature

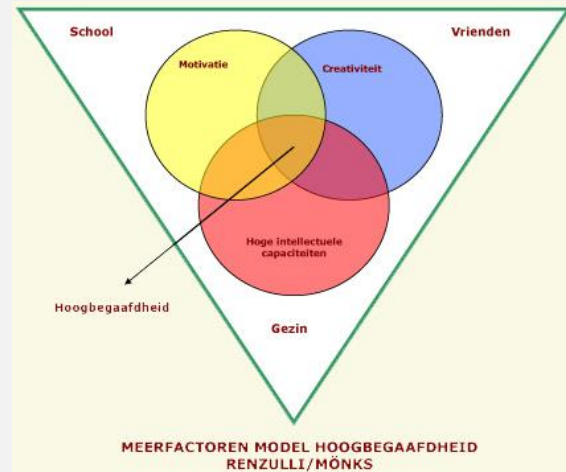
relatief weinig ruimte voor de onderliggende emotionele laag. Speltherapie helpt een HB kind zonder inperking van de autonomie, omdat het kind op een autonome manier zelfsturend kan leren omgaan met stresservaringen en daarmee nieuwe ervaringen kan opdoen (Brinkman e.a., 2018). In dit artikel wordt beschreven dat speltherapie voor HB kinderen een positief effect heeft. De vraag die hierop volgt is: *'wat zijn aandachtspunten in de benadering van een speltherapeut, zodat deze goed afgestemd is op de 'andere' gevoelswereld van het hoogbegaafde kind?'*

1.3 Onderzoeksofzet

Om de hoofdvraag systematisch te beantwoorden, heb ik me verdiept in het onderwerp hoogbegaafdheid om te bepalen wanneer er sprake is van hoogbegaafdheid en waar de 'andere' gevoelswereld van deze kinderen uit bestaat. Mijn opgedane informatie op dit vlak dank ik aan twee auteurs met veel kennis en ervaring op het gebied van hoogbegaafdheid. Dit zijn Tessa Kieboom en Rineke Derksen. Tessa Kieboom leidt Exentra, het expertisecentrum rond hoogbegaafdheid in Antwerpen. Ook is zij mede-coördinator van de leerstoel Hoogbegaafdheid aan de Universiteit Hasselt en ze is de auteur van het boek 'Als je kind (g)een Einstein is' (2015). Rineke Derksen is auteur van het boek 'Ik ben een kind, gelukkig & gevoelig, hoogbegaafd' (2017). Ook is zij eigenaar van Gelukkig HB, een advies- en begeleidingsbureau, waarbij zij de nadruk legt op het welzijn van hoogbegaafde mensen, zodat zij stabiel en gelukkig kunnen leven ondanks én dankzij hoogbegaafdheid (Derksen, 2017). Naast literatuuronderzoek heb ik telefonische interviews via skype gehouden met drie speltherapeuten. Een oproep op LinkedIn van mijn collega gaf dezelfde middag een positieve reactie van drie speltherapeuten met ervaring ten aanzien van deze doelgroep. Voorafgaand aan deze interviews heb ik de speltherapeuten een vragenlijst toegestuurd, zodat zij gelegenheid hadden om na te denken over de vragen. In dit artikel verwerk ik de literatuur en hun praktijkervaring, om het artikel af te sluiten met een antwoord op de vraag, zoals geformuleerd in §1.2.

2. Literatuur: hoogbegaafdheid

Zowel Derksen (2017) als Kieboom (2015) gaan bij de definitie van hoogbegaafdheid uit van het triadisch interdependentiemodel van Mönks en Renzulli (1995).

Figuur 1: triadisch interdependentiemodel (Mönks en Renzulli, 1995)

In figuur 1 wordt het belang weergegeven van een goede balans tussen de drie persoonskenmerken *intellectuele capaciteit*, *motivatie* en *creativiteit*, omdat deze drie samen het hoogbegaafdheidspotentieel vormen. Het IQ van HB kinderen ligt vaak boven de 130. Door externe of interne problemen kan een kind beneden de vastgestelde norm uitkomen. Dat betekent niet dat een kind niet hoogbegaafd is (Derksen, 2017). Onder motivatie verstaat men voldoende doorzettingsvermogen en taakgerichtheid om iets wat je interesseert tot een goed einde te brengen. HB kinderen hebben deze motivatie als van nature. Creativiteit wordt in dit model geduid als het vermogen om zelf met originele oplossingsmethoden te komen om opdrachten tot een goed einde te brengen en problemen te kunnen oplossen. HB kinderen zijn divergente denkers, waardoor ze vaak meerdere oplossingen zien of vinden voor één probleem (Kieboom, 2015). De drie sociale omgevingen school, vrienden en gezin spelen daarbij een belangrijke rol (Derksen, 2017). Dit wordt samengevat op een treffende wijze door Mönks (geciteerd in Derksen, 2017, blz. 12): *'Pas bij goed samenspel van de genoemde zes factoren kan hoogbegaafdheid zich ontwikkelen, respectievelijk realiseren in de vorm van bijzondere prestaties.'*

Zowel Derksen (2017) als Kieboom (2015) gaan niet sec uit van de uitslag van een IQ test om te bepalen of een kind hoogbegaafd is.

Derksen (2017) hanteert voor aanvullend onderzoek de vijf prikkelgevoeligheden, zoals deze door de Poolse psychiater Dąbrowski zijn beschreven. Hij heeft vastgelegd dat hoogbegaafde kinderen vaak een eigen ontwikkeling doormaken, die niet standaard verloopt. Voor deze kinderen is dat echter een hele normale ontwikkeling en hangt deze samen met vijf overgevoeligheden ten aanzien van prikkels. Het gaat om *psychomotorische gevoeligheid*, dat zich kan uiten in veel bewegen, veel praten, druk en opgewonden gedrag vertonen. *Zintuigelijke gevoeligheid* kan zich uiten in heel intens beleven van zintuigelijke ervaringen. De *intellectuele gevoeligheid* uit zich in leershonger, de drang om alles te begrijpen en het zoeken naar waarheid en wijsheid. De *verbeeldingskracht* kan zich uiten in een groot voorstellingsvermogen. Tenslotte beschrijft hij de *emotionele gevoeligheid*, namelijk het uiten en hebben van intense emoties, en het inleven of meevoelen met een ander. Deze overgevoeligheden maken dat een hoogbegaafd kind vaak heftiger op prikkels reageert dan een niet-hoogbegaafd kind (Derksen, 2017). Kieboom (2015) hanteert

een vergelijkbaar uitgangspunt. Zij maakt onderscheid tussen het zogenoemde 'cognitieve luik', en daarnaast het zogenoemde 'zijnsluik', zoals zichtbaar in figuur 2. Ze beschrijft dat juist dit 'zijnsluik' verduidelijkt hoe hoogbegaafde kinderen in elkaar zitten. Deze vier bijzondere kenmerken zijn; perfectionisme, rechtvaardigheidsgevoel, hoog sensitiviteit en een kritische instelling. Zowel Kieboom (2015) als Derksen (2017) nemen hierin de 'andere' gevoelswereld mee in hun beschrijving over én ondersteuning aan HB kinderen. Vanuit de modellen volgt de vraag wat de aandachtspunten voor speltherapeuten zijn in de spelkamer met HB kinderen.

3. Veldonderzoek

De drie interviews met de speltherapeuten Henriëtte de Ruijter, Froukje Dorland-Geerds en Sifra Bastmeijer gaven een veelheid aan bruikbare informatie. Gezien de beperkte omvang van het artikel is er een keuze gemaakt om een selecte weergave te beschrijven aan de hand van de door psychiater Dąbrowski genoemde overgevoeligheden. Onder elk kopje worden ervaringen, inzichten en/of standpunten genoemd, kenmerkend voor dit type gevoeligheid. De vijf gevoeligheden werden zonder twijfel door de drie therapeuten herkend bij de HB kinderen in hun spelkamer. Het zijn vaak ook deze kenmerken, die ten grondslag liggen aan de hulpvraag van HB kinderen en hun ouders. Hulpvragen van HB kinderen zijn uiteindelijk te herleiden tot de vraag 'wie mag ik zijn, waar mag ik mezelf zijn en in hoeverre moet ik me aanpassen?', zoals door Henriëtte werd opgemerkt. Dit is ook overeenkomstig met wat Kieboom (2015) beschrijft, namelijk dat het niet (h)erkennen van hoogbegaafdheid verschrikkelijke dingen doet met een kind en noodlottige gevolgen heeft voor zijn of haar ontwikkeling tot gezonde volwassene. Overkoepelend wordt het belang van contact met ouders benoemd, omdat dit het welbevinden van HB kinderen ten goede komt. Dit sluit aan bij bevindingen van Kieboom (2015). Zij beschrijft dat ouders van HB kinderen behoefte hebben aan ondersteuning en begeleiding vanuit de vraag

Figuur 2: Zijnsluik (Kieboom, 2015)

in hoeverre ze rekening moeten houden met de hoogbegaafdheid van hun kind.

3.1 Intellectuele gevoeligheid

'Je wilt tekenen alsof je een foto maakt' (Henriëtte)

De therapeuten ervaren deze gevoeligheid als positief en uitdagend. *'De woordgrapjes, het out of the box spelen, het snelle denken, dat doet me wel iets meer'*, gaf Henriëtte hierover aan en Sifra noemde heel stellig: *'Ik vind deze kinderen gewoon het leukst, omdat ze de grootste uitdaging vormen'*. Dit positieve uitgangspunt werd herhaaldelijk genoemd als basis voor het contact tussen speltherapeut en het kind en het kunnen behouden van de *client-centered* houding. Dit is overeenkomstig met de opvatting van de Nederlandse Vereniging van Speltherapeuten (NVVS; 2017), waarbij gesteld wordt dat de relatie met de therapeut en het spel van het kind de middelen zijn om de ontwikkeling van het kind weer op gang te brengen. Henriëtte benadrukte aan het eind van het interview het belang hiervan: *'Het is vooral belangrijk dat je een klik voelt. Zonder de klik kan de therapeutische relatie niet opgebouwd worden, dan gaat het ten koste van het kind en de client-centered houding.'* Deze uitspraak werd vervolgd met de opmerking dat doorverwijzen belangrijk is als deze therapeutische relatie niet opgebouwd kan worden. In verwoordingen en interventies speelt de intellectuele gevoeligheid een rol. Het doel daarvan is om het kind te ondersteunen in het omgaan met de andere gevoeligheden. Henriëtte vertelde hierover dat een HB kind vanuit de spelkamer het uitzicht wilde tekenen. Het kind wil dit dan zo precies doen, waarbij Henriëtte de verwoording gaf *'je wilt tekenen alsof je een foto maakt'*. Het effect is dat het kind dan bewuster wordt van wat het doet en hoe hoog zijn lat ligt. Hierbij maakte ze nog de opmerking dat het kind dit type verwoordingen alleen oppakt als het er zelf aan toe is, oftewel, of het aansluit bij de zone van de naaste ontwikkeling (Vygotski's, 1925-

1930). Froukje geeft over het aanspreken van de cognitie aan dat ze dit vooral doet ten behoeve van de psycho-educatie. In de spelkamer streeft ze vooral naar aandacht voor het gevoel en het beleven, oftewel aandacht voor de andere gevoeligheden. Froukje streeft hiernaar, omdat de hulpvraag vaak samenhangt met deze gevoeligheden. Sifra geeft aan dat ze de cognitie van het HB kind vaak en heel bewust aanspreekt, omdat deze cognitie de veilige haven van het kind is. Vanuit deze veilige haven kan het kind de prikkelgevoeligheden leren kennen en ervaren, om op die manier meer grip te krijgen op én begrip te krijgen over zichzelf.

3.2 Zintuiglijke gevoeligheid

'Je bent een kind dat veel ruikt, voelt, proeft, ziet en je hoort van alles, en daar is niets mis mee.' (Sifra)
'Zo leren ze te ervaren dat deze gevoeligheden een gids kunnen zijn, welke geen vijand is, maar waarop ze kunnen vertrouwen.' (Sifra)

Deze gevoeligheid, ook geduid als hoogsensitiviteit, werd herhaaldelijk door de speltherapeuten genoemd. Henriëtte, Froukje en Sifra maken gebruik van de intellectuele gevoeligheid om middels psycho-educatie kinderen handvaten te geven om beter met de zintuiglijke gevoeligheid om te gaan. Het effect kan dan zijn dat een kind weet en begrijpt wat ervoor zorgt dat het bijvoorbeeld 5 minuten tijd nodig heeft om in een nieuwe situatie te acclimatiseren. Sifra zegt hierover *'je bent een kind dat veel ruikt, voelt, proeft, ziet en je hoort van alles, en daar is niets mis mee'*, en later *'zo leren ze te ervaren dat deze gevoeligheden een gids kunnen zijn, welke geen vijand is, maar waarop ze kunnen vertrouwen.'* Ook biedt Sifra bewust sensopathisch materiaal aan. In een betoog verwoordde ze dat deze kinderen zoveel behoefte hebben aan veiligheid, dat ze bij vrije keuze vaak voor regelspel kiezen. Als ze dit herhaaldelijk bij een kind opmerkt, dan verwoordt ze dit. Op die manier maakt ze het kind bewust van zijn eigen handelen en het effect daarvan. Vanuit de veiligheid van de

therapeutische relatie biedt ze het kind vervolgens de keuze uit drie typen sensopathisch spel materiaal. Sifra geeft hierover aan dat ze dit spel van nature zelf niet kiezen, *‘omdat HB kinderen er niets van kunnen maken en het sensopathische karakter van het materiaal maakt dat de cognitie voor een deel wordt uitgeschakeld. Een kind moet gaan vertrouwen op het gevoel en dat is ontzettend spannend.’* Het aanbieden van sensopathisch materiaal is ook wat Frouktje en Henriëtte trachten te doen, ook vanuit de gedachte dat juist de andere gevoeligheden, ofwel aspecten uit het zijnsluit, aangesproken moet worden in de spelkamer, zodat kinderen ook dit aspect van zichzelf leren kennen en kunnen aanspreken in het dagelijks leven. Frouktje: *‘Ik zie dat je altijd gezelschapsspelletjes kiest, want jij houdt van regels en die staan bij dit spelletje vast en zijn duidelijk’.* Ze vervolgde ermee dat dit soms al het effect heeft dat kinderen een volgende keer iets anders kiezen. Dat gebeurt dan omdat zij het kind er bewust van heeft gemaakt en het kind heeft gevoeld dat Frouktje haar behoefte heeft gezien. Soms blijft een kind desondanks vasthouden aan regelspel, terwijl voor het werken aan de hulpvragen sensopathisch materiaal geschikter is. Frouktje tracht dan een kind uit te lokken tot het spelen met dit materiaal door vrij in het zicht een bak met water bij de zandtafel neer te zetten. Dit doet ze vanuit de gedachte dat een bak water doorgaans wel de aandacht van kinderen trekt.

3.3 Psychomotorische gevoeligheid

Deze gevoeligheid is het minst uitgebreid aan bod gekomen. Alleen Sifra noemde hierover dat ze een kind soms bewust even uitdaagt om te voetballen om zo recht te doen aan de behoefte van het vele bewegen en om daarmee ontlading van prikkels te creëren.

3.4 Verbeeldingskracht

‘Wellicht is dat ook de manier waarop ze de ideale wereld kunnen voorstellen, in spel mag dat allemaal.’ (Frouktje)

Frouktje geeft hierover het volgende aan *‘soms gaat de verbeelding zo snel, dat is echt anders dan bij niet-HB kinderen, en dan stop ik even het spel om aan te geven dat ik het even niet kan volgen’* en *‘wellicht is dat ook de manier waarop ze de ideale wereld kunnen voorstellen, in spel mag dat allemaal.’* Hierin plaatst Frouktje met bewoordingen de fantasie ook wel in een bepaald kader: *‘dit is echt wat jij allemaal kunt verzinnen, maar in de echte wereld is het niet zo’.* Dit is in lijn met wat Derksen (2017) ook beschrijft, namelijk dat deze kinderen geholpen moeten worden om onderscheid te maken tussen fantasie en werkelijkheid. Sifra geeft hetzelfde aan, waarbij ze vooral inzoomt op de positieve kant van de verbeeldingskracht. Ze beschrijft hoe kinderen zo nieuwe concepten leren en verhalen ermee maken. Het geeft hen veiligheid, aangezien daar hun regels en hun rechtvaardigheid gelden, terwijl dat in de echte wereld nauwelijks het geval is. Ook dit is in lijn met de literatuur, waarin beschreven staat dat de positieve kant van beeldende gevoeligheid bekeken moet worden en dat het kinderen kan helpen om hiermee te ontspannen (Derksen, 2017). Sifra stimuleert HB kinderen in de spelkamer ook echt om deze fantasie te blijven behouden. Ze beschouwt het als een alarmsignaal als een kind aangeeft *‘ik heb geen fantasie.’* Dit zegt volgens haar iets over de mate waarin het hoogbegaafdheidspotentieel onder druk staat.

3.5 Emotionele gevoeligheid

Over emotionele gevoeligheid gaven de speltherapeuten in het gehele interview herhaaldelijk meer of minder terloops aan dat het vooral belangrijk is dat je het kind accepteert zoals het is, inclusief alle heftige emoties, zoals die door een HB kind geuit worden. Sifra geeft hierover aan *‘een kind mag vooral even heel boos zijn, en als therapeut moet je verdragen dat dit dan zo is’.* Henriëtte vertelt hierover dat ze met een kind ook ontspanningsoefening doet in combinatie met psycho-educatie, waardoor een kind leert hoe zijn lijf reageert voordat het door emoties wordt overvallen. Het belang hiervan wordt ook door Derksen (2017) onderstreept, omdat dit een kind helpt om

beter te signaleren en aangeven dat het hem teveel wordt. In het verbeeldende spel ziet Froukje vaak het thema 'rechtvaardigheidsgevoel' en de bijbehorende problematiek, omdat HB kinderen hier mee worstelen en dit in spel uiten. Dit aspect wordt op die manier een thema in de spelkamer, en ook op die manier behandeld, zoals een niet-HB kind met andere thema's stoeit en die dan in de spelkamer uitspeelt.

3.6 Samenvatting veldonderzoek

Highlights

- Voortdurend bewust zijn van de vijf gevoeligheden
- Kennis over de HB doelgroep
- De kracht van de intellectuele gevoeligheid benutten
- Erkenning van verbeeldingskracht
- Versterken bewustwording zintuigelijke en emotionele gevoeligheid
- Psycho-educatie
- *Client-centered* werken
- Afstemming op hulpvraag
- Therapeutische relatie
- Het belang van 'de klik'
- Onvoorwaardelijke acceptatie
- Betrokkenheid van het systeem

4. Conclusie en eigen bevindingen

In dit artikel stond de volgende vraag centraal: 'wat zijn aandachtspunten in de benadering van een speltherapeut, zodat deze goed afgestemd is op de 'andere' gevoelswereld van het hoogbegaafde kind?' In §3.6 komt naar voren dat de kennis over deze gevoelswereld, oftewel over de vijf overgevoeligheden, als vanzelfsprekend, meegenomen wordt in de *client-centered* benadering van de drie geïnterviewde speltherapeuten. De kennis over dit 'anders zijn' leidt er vervolgens toe dat psycho-educatie aan kind én ouders een wezenlijk onderdeel vormt van de speltherapie. Het

effect is dat kind en ouders versterkt worden in het omgaan met deze andere gevoelswereld, wat het welbevinden van kind en ouders ten goede komt. Dit sluit aan bij de bevindingen van Kieboom (2015) en Derksen (2017). Kieboom (2015) beschrijft het belang van betrokkenheid van ouders bij ondersteuning van deze kinderen. Kieboom (2015) en Derksen (2017) beschrijven ook het belang van informatie geven over de gevoeligheden aan kind en ouders. Dit is vergelijkbaar met de door de speltherapeuten genoemde psycho-educatie. Het schenken van aandacht aan de verbeeldingskracht wordt door Derksen (2017) expliciet vermeld, zoals dit ook door de speltherapeuten wordt benoemd. Overige aandachtspunten, zoals vermeld in §3.6 zijn, kunnen beschouwd worden als bouwstenen van de speltherapie. Hierbij worden specifiek de therapeutische relatie, het *client-centered* werken en de betrokkenheid van het systeem genoemd. Bovenstaande is heel herkenbaar voor mij, gegeven de ervaringen met mijn eerste twee therapiekinderen. Deze twee kinderen hebben een taalontwikkelingsstoornis (TOS) en zijn aangemeld met de daaruit voortvloeiende sociaal-emotionele problematiek. Eerder genoemde aandachtspunten én met name het belang van de specifieke doelgroep kennis, zijn zeer herkenbaar. Kinderen met TOS vragen om een specifieke afstemming op hun taal- en begripsniveau. Het afstemmen op deze specifieke communicatiewijze is voorwaarde om de therapeutische relatie verder invulling te geven. Zonder deze TOS specifieke kennis is het nagenoeg onmogelijk om aan de hierboven genoemde bouwstenen van de speltherapie nader invulling te geven. Kortom: *client-centered* speltherapie is in de basis passend voor elke doelgroep, mits deze ingevuld wordt vanuit de specifieke kennis en vaardigheden ten aanzien van de doelgroep. Psycho-educatie rondom het 'anders-zijn' van het kind dient daarbij een wezenlijk onderdeel te vormen. Het effect daarvan is namelijk dat het welbevinden van het kind én het systeem wordt vergroot. Dit betekent dat speltherapie voor elk kind een passende non-directieve behandelvorm kan zijn, waarmee gestagneerde ontwikkeling weer op gang gebracht kan worden.

Literatuur

- Derksen R (2017). Ik ben een kind, gelukkig&gevoelig, hoogbegaafd. (3e druk). Steenwijk, Nederland: 248media uitgeverij.
- Kieboom T (2015). Hoogbegaafdheid. Als je kind (g)een Einstein is. (12^e druk). Antwerpen, België: Uitgeverij Lannoo nv.
- Nederlandse Vereniging van speltherapeuten. (2017) Beroepsprofiel, mei 2017.

Speltherapeuten

- Froukje Dorland-Geerds
- Henriette de Ruijter
- Sifra Bastmeijer

Websites

- Brinkman R & de Kruijf F & van Nijnatten L (2018, 17 december) Speltherapie bij hoogbegaafde kinderen. Geraadpleegd van <https://www.edu-en-ik.nl/publicaties/hoogbegaafdheid/ontwikkeling-en-welzijn/speltherapie-bij-hoogbegaafde-kinderen/>
- Peeters W (2018, 4 april) Het gedachtegoed van ... Lev Vygotsky. Geraadpleegd van <https://www.vernieuwenderwijs.nl/het-het-gedachtegoed-van-lev-vygotsky/>

